

Universiteit
Leiden

The Netherlands

**Myten om ras och hudfärg : litteratur och
motlitteratur (Swedish translation of: Le
mythe de race et de couleur)**

Schipper, Mineke

Citation

Schipper, M. (1979). *Myten om ras och hudfärg : litteratur och motlitteratur (Swedish translation of: Le mythe de race et de couleur)*. Stockholm: Litteraturens förklädnader. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/7764>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/7764>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Mineke Schipper

MYTEN OM RAS OCH HUDFÄRG: LITTERATUR OCH MOTLITTERATUR

"En del kommer att påstå att vi är rasister, men låt oss inte bry oss om det, ty dessa människor gör bruk av just de värden vi avvisar. Vi har inte makt att underkuva någon. Vi reagerar endast mot provokation på det mest realistiska sätt. Rasism innebär inte bara att en ras utestängs av en annan – den förutsätter alltid att uteslutningens syfte är att underkuva."

Steve Biko

Efterkrigstidens avkolonisering har haft ett djupt inflytande på relationerna nord-syd, särskilt relationerna mellan de tidigare koloniserarna och de tidigare koloniserade. De befriade folken har ställt sin historia och sin identitet mot de forna förtryckarnas. Dessa historiska omvälvningar har medfört återverkningar på skilda områden. I allmänhet avspeglar litteraturen till stor del tankebanorna inom det kollektiv författarna tillhör. Här gäller det att ta reda på var författarna har fördolt, eller tvärtom avslöjat, inte endast sin och därmed sitt folks etnocentricitet, utan särskilt också den myt om ras och hudfärg som föddes i Europa innan den utbredde sig på andra håll.

Hittills har människor och kulturer bortom våra gränser mycket ofta också förblivit bortom vår horisont. Nu blir världen alltför liten för att folken skall kunna fortsätta att tillåta sig lyxen att ignorera varandra eller göra myter av varandra. Ett bra sätt att lära känna varandra bättre är uppenbarligen att läsa verk som härrör från andra kulturella system. Dessa bekräftar att den bild folken gjort sig av varandra ofta är ganska vanställd till följd av en etnocentrisk inställning. Vad är då etnocentricitet? Man kan definiera den som "den inställning hos en

grupp som består i att tillerkänna sig själv en central plats i förhållande till andra grupper, att positivt värdera sina relationer och egenheter" i förhållande till de utomstående grupperna som snarare värdesätts negativt.*

Det säger sig självt att det finns släktskap mellan etnocentricitet och rasism. Jag återger här den välkända definition av rasismen som Albert Memmi har givit i *L'homme dominé* (1968): "Rasismen är den allmänna och definitiva värdering av de verkliga eller inbillade skillnaderna till anklagarens förmån och till nackdel för hans offer, i syfte att motivera hans privilegier eller hans aggression."

Det yttre utseendet spelar en roll i rasismen som den inte nödvändigtvis har i etnocentriciteten. De båda liknar dock varandra, ty i bägge fallen vanställs kännedomen om dem som tillhör andra grupper genom värderingen av den egna gruppen, det må gälla kultur eller ras.

Montaigne sade redan i sina *Essais*: "Var och en kallar det som han inte är van vid för barbari; det verkar sannerligen som om vi inte har någon annan syn på sanning och förnuft än föredömet och föreställningen om åsikter och sedvänjor i det land där vi befinner oss. Där finns alltid den fulländade religionen, den fulländade politiken, de fulländade sedvänjorna i allting."

Den västerländska kulturens historia ger exempel som bekräftar Montaignes iakttagelse: många skriftställare – filosofer och skönlitterära författare – har givit bevis på etnocentricitet, dvs. rasism, i sina verk. Betecknande i detta hänseende är den popularitet rasteoriernas fader Joseph-Arthur de Gobineau åtnjuter. Författaren till *Essai sur l'inégalité des races humaines* ("Avhandling om de mänskliga rasernas olikhet", fyra tjocka volymer som utkom mellan 1853 och 1855) ville visa att han själv och hans rasfränder utgjorde en utvald, överlägsen, oförliknelig kategori inom människosläktet. Hans samtida av samma härkomst tövade inte att sluta upp vid hans sida. Sådana teorier ger farlig näring åt national- och rasstolt-

* Roy Preiswerk och Dominique Perrot, *Ethnocentrisme et histoire*, Paris, Editions Anthropos, 1975, s. 49.

heten hos ett folk, kan bidra till storhetsvansinne och sluta med katastrofala krig. Många av oss har ännu inte glömt nazismen men detta hindrar inte att en likartad katastrof är i vardande inför våra ögon i Centralafrika. Mytbildningen fortsätter... De "ariska" idéerna har grenat ut sig i Europa och alltefter folkgrupper och förfäder givit upphov till teutonismen i Tyskland, keltismen i Frankrike, anglosaxonismen i England och Amerika – och otvivelaktigt andra -ismer på andra håll. Spår av dessa ariska föreställningar yppar sig i Karibiska havet, i Latinamerika och i Australien: ju ljusare hy man har, desto lättare klättrar man upp för samhällsstegen, förefaller det.

I det självständiga Afrika är det inte längre fråga om svart-vitt, men ofta kommer andra kriterier, fysiska så väl som kulturella, in och avgör människors öde: stamväsendet, eller "tribalismen" som man kallat den, är också en form av etnocentricitet som kan få tragiska dimensioner.

Lévi-Strauss hör till dem som framfört vetenskapliga argument mot rasismen och etnocentriciteten. Författaren till *Race et Histoire* bevisar att det fel som begåtts av Gobineau et consortes var att de blandade ihop det rent biologiska rasbegreppet – redan det ohållbart – med människans kulturella alstring. Det rör sig, säger han, inte om någon olikhet mellan raser, utan om kulturella olikheter, för övrigt olikheter som människorna sällan godtar som något naturfenomen. Snarare har de visat benägenhet att avvisa denna olikhet som en skandal, som utgår från den instinktiva känslan att "människosläktet slutar vid gränserna", stammens, landets, språkgruppens eller världsdelens gränser: barbarerna, det är de andra. Det grekiska ordet *barbaros* betyder från början "en som inte talar samma språk", en "utlänning", innan det fått någon nedsättande innebörd. Sedan övergick grekerna till att betrakta romarna som barbarer, romarna gjorde samsalunda med de germanska folken, "arierna" föraktade judarna, och judarna respekterade inte palestinierna, européerna ansåg sig mera civiliserade än afrikanerna, som i sin tur kritiserade européernas barbari.

Jag skall begränsa mig till den myt om ras och hudfärg

som förankrats i européernas och afrikanernas samlade undermedvetna sedan de mötts på ojämn fot. Myten, den mytiska berättelsen, gäller allvarliga frågor. Myten vill ha fatt i en sanning som avslöjar sig för förnuftet. Den fyller en funktion som kallas kompensation, förklarar företeelser i den historiska verkligheten som förnuftet inte förklarar. Så är det med den vite mannens makt, som i ett givet ögonblick kommit att behärska världen och det svarta Afrikas människor. Den vite mannen har motiverat detta sakernas tillstånd genom myten om Kanaan i Första Mosebok, där det heter: "Förbannad vare Kanaan, en trälars träl vare han åt sina bröder." Med tillhjälp av en fantasifull förklaring av detta bibelställe till sin förmån har européerna sökt religiöst rättfärdiga diskriminerande institutioner som slavhandeln och koloniseringen.

Så sent som 1900 skrev författaren C. Carroll en bok med titeln *The negro as a beast or in the image of God?* där han hävdade att en svart man inte var någon mänsklig varelse och inte kunde ha någon själ. I denna bok har ett av kapitlen rubriken "Bibliska och vetenskapliga bevis för att den svarte inte tillhör människosläktet". Det är framför allt efter de Gobineaus skrifter som stereotyperna har blivit vanliga, såsom framgår av litteraturen.

Den svarte mannen finns redan, i den franska litteraturen exempelvis, alltifrån *Rolandssången*, men bilden av honom var då ännu rätt vag. I dessa första skrivna texter skiljer han sig på intet sätt från etiopierna, morerna eller de amerikanska indianerna. Han är där endast en av "de andra". Under medeltiden och ännu under de följande århundradena, nästan fram till 1600- och 1700-talen, förblev kännedomen om dessa "andra" ytterst begränsad. Allteftersom kontakterna mångfaldigades blev de svarta och Afrika ett ämne för litteraturen i Europa. Omvänt gjorde de vita sitt inträde i den afrikanska litteraturen; jag återkommer till detta.

I Europa beskriver de första reseberättelserna och den första exotiska litteraturen i allmänhet för den europeiske läsaren ett primitivt, vilt och ogästvänligt Afrika, en fond framför vilken emellanåt avtecknar sig gestalten av

den gode vilden eller "negern svart i hudfärg och själ", en bild som svarar mot den västerländska publikens smak. Hudens pigmentering sysselsatte livligt slaveriets och koloniseringens teoretiker. Den gula hudfärgen intresserade dem betydligt mindre, otvivelaktigt därför att det inte fanns någon handel med asiatiska slavar att rättfärdiga!

Med den europeiska romanens utveckling kom Afrika att regelbundet bilda ram för tilldragelser i vilka huvudpersonerna länge förblev de vita. Man kan exempelvis tänka på reseskildringarna av Daniel Defoe, en författare som söker sensationella äventyr, det hemlighetsfulla, barbariet, med hjälp av en afrikansk miljö. Han inspireras särskilt av sin egen tids reseskildringar och geografiböcker. Hela myten finns där redan i en bok som *The Life, Adventures and Piracies of the Famous Captain Singleton* (1720). Nigerianen Obiechina understryker i vilken grad denna bok "förkroppsligar de flesta av de stereotyper som skulle komma att präglade senare europeiska arbeten om Afrika – oförståndet och lättrogenheten hos afrikanen, som lämnade livsmedel, boskap och andra nödvändighetsvaror i utbyte mot litet europeiskt bjäfs av järn och silver; den materiella kulturens armod i Afrika (ofta likställd med frånvaron av civilisation); världsdelens sagolika rikedomar som väntade på att bli utnyttjade av de driftiga européerna; rädslan för den vite mannens makt (vanligen rädslan för hans bössa) – allt detta till stöd för den ohämmade förmyndarkänslan, förnimmelsen av 'civilisatorisk kallelse' hos den vite mannen, som nådde sin fulla utveckling under den victorianska tiden."*

Litteraturen har starkt bidragit till uppkomsten av myter och fördomar, fastän vissa författare som talar om Afrika aldrig varit där eller gjort endast mycket korta besök. Andra tillbragte årtal där, särskilt under kolonialtiden. Bland de koloniala skribenterna finns sådana som till varje pris vill tala om "infödingarna", som de kallar afrikanerna. Låt oss inom parentes anteckna att detta ut-

* Emanuel Obiechina, *Culture, Tradition and Society in the West African Novel*, Cambridge University Press, 1975, s. 18.

tryck aldrig använts i denna litteratur om de européer som bor i Europa.

Den koloniala litteraturen utnyttjar av hjärtans lust rasens och hudfärgens klichéer och stereotyper. Man kan tänka på en författare som Pierre Loti och hans *Roman d'un Spahi* (1881), där mytbildningen är särskilt uppenbar, men det myllrar av exempel. De europeiska författarna betraktade sig mer och mer som kännare av Afrika och den svarte mannen. Ju mer koloniseringen stabiliserades, desto mer öppnar sig de afrikanska länderna för de bofasta kolonistörerna. Många européer har en bror eller en kusin "därute", och den europeiska publiken, som kommer in i den koloniala miljöns exotism, får smak för kolonialromaner. Den får dock del endast av kolonistörernas syn på den koloniserade, som för det mesta är den västerländske författarens huvudperson. Kolonierna har blivit tämjda liksom sina innevånare, och husbonden tror sig känna sina tjänare. Men så är det inte. Européerna har inte kunnat lära känna Afrika så länge de på denna världsdel tillämpat sina egna koloniala kriterier, som på intet sätt svarade mot den afrikanska världens värdeskala: etnocentriciteten påverkade den europeiska mentaliteten och hindrade den att se klart. Resultatet var en hel rad böcker i exotisk stil om det primitiva Afrikas svarta natt som upplyses i ljusskenet från den vita civilisationen: "Europén är fast övertygad att man i människosläktets utveckling från aporna först blir svart, röd, gul och sedan vit. Den vita hudfärgen blir på detta sätt för honom kriteriet på att vara civiliserad." Författaren Bernard Dadié från Elfenbenskusten, som skriver dessa rader, tillägger att man "alltid bedömer ett folk illa om man endast åberopar dess erövrare: det tar lång tid för Europa att förstå denna sanning." Den av en europé skrivna "afrikanska" romanen bekräftar i allmänhet endast detta europeiska perspektiv, som Michael Echeruo också påpekat i fråga om Joseph Conrads *Heart of Darkness* och andra "utländska" romaner om Afrika: "Om det finns något 'sant' i sådana romaner, så ligger det inte egentligen (eller tillbörligen) i deras miljö eller i skildringen av karaktär och per-

sonlighet, utan i riktigheten av det sätt varpå den avspeglar fantasins läggning i författarens kultur. *Heart of Darkness* avslöjar till sist ett imperialistiskt Europas kynne mot slutet av dess dag; om Afrikas egen karaktär avslöjar den ingenting.”*

Vanligen finns allting där, från den utvalde vite till den svarte i hans fördömelse, från det klart lysande Europa till det hemlighetsfulla och dunkla Afrika.

Enda fördelen med den exotiska och koloniala litteraturen var kanske att den tvingade Västerlandet förstå att dess kultur inte var den enda i världen. Med de andra landskap, andra människor och andra horisonter som denna litteratur introducerade, blev läsaren tvungen att medge att "den andre" existerar. Det är bara det att den andre är tvungen att tiga, ty européerna talar sinsemellan om honom utan att ge honom själv ordet. Den vita monologen förefaller alltjämt orubblig och det koloniserande Europa envisas att inte se någon annan civilisation än sin egen, stavad med stort C. Europa har ännu inte lärt sig lyssna på afrikanerna, utan föredrar att odla sina så grundligt rotade stereotypa bilder... tills den nya ordningen kommer.

Denna nya ordning anmäler sig med den afrikanska motlitteraturen. Med motlitteratur menar jag som Bernard Mouralis den litteratur som utlöser en omvälvning på det litterära fältet och i värderingarna inom en kultur i ett givet ögonblick; denna omvälvning sätter då i gång "invändningsmekanismerna" med hjälp av en ny syn och nya texter. Det har aldrig varit lätt att störta det rådande västerländska systemet, och det är inte förvånande att den exotiska litteraturen knappast ändrat det. Etnocentriciteten har varit mycket stark på det kulturella området. Ännu i våra dagar består i Europa den så kallade världslitteraturen knappast av annat än europeiska böcker, och detta sedan århundraden. På tal om en encyklopedi från omkring 1900 påpekar Janheinz Jahn att "i en

* Michael Echeruo, *Joyce Cary and the Novel of Africa*, London, Longman, 1973, s. 7.

översikt av världslitteraturen nämns omkring elva hundra namn; om man undantar bibelns profeter är endast femtiosju icke-européer: tre turkar, tolv perser, tjugotvå araber, femton indier, fem kineser... För den bildade publiken vid sekelskiftet var världslitteraturen sålunda i praktiken begränsad enbart till den europeiska litteraturen."*

Enligt denna encyklopedis uppfattning finns det praktiskt taget endast populärlitteratur i resten av världen! Jag frågar mig om denna eurocentricitet skulle haft mindre proportioner i denna dag, om inte den afrikanska motlitteraturen hade funnits. Det säger sig självt att européernas ankomst snart nog framkallade reaktioner i Afrika. Redan i den muntliga litteraturen förs den på tal. Det finns genetiska myter som förklarar olikheten mellan vita och svarta, olikheter som härrör "antingen från en ursprunglig tillfällighet i tidernas morgon eller från en självständig handling utan tydlig anledning av stamfadern eller mänsklighetens mytiska urkälla (gudomligt godtycke), eller också, och vanligast, genom ett fel, ett brott eller en kränkning av de moraliska reglerna som begåtts av den afrikanske stamfadern och samtidigt framkallar och motiverar både en åtskillnad och införandet av ojämlikhet mellan grupperna."**

En version av denna myt har berättats för mig i Zaïre, där den är mycket utbredd: Gud är far till två pojkar, Manicongo och Zonga, som han vill sätta på prov. Han säger till dem att nästa dag i gryningen gå och bada i en sjö inte långt från där de bor. Den yngre, Zonga, håller sig försiktigtvis vaken hela natten och kommer fram till sjön på morgonen innan tuppen hunnit gala första gången, störtar i vattnet och ser till sin stora förvåning att hans kropp blir helt vit. Manicongo däremot äter, dricker och

* Janheinz Jahn, citerad av Bernard Mouralis, *Les contrelittératures*, Paris, P U B, 1975, s. 60.

** Veronika Görög-Karady, "Stéréotypes ethniques et domination coloniale: l'image du Blanc dans la littérature orale africaine", i *Cahiers d'études africaines*, 60 (1975), s. 635.

dansar, sover sedan djupt och vaknar för sent ur en stärkande sömn. Då han förenar sig med sin bror vid sjön vill han bada, men vattnet viker undan och han lyckas inte få mer än handflatorna och fotsulorna vita. Zonga belönas av Fadern som låter honom välja först bland hans rikedomar, och det tar honom inte lång stund att lägga sig till med papper, pennor, en kikare, ett gevär och krut. Storebror Manicongo får nöja sig med vad som är kvar: armband av koppar, kroksablar av järn, båge och pilar. Efter denna delning kan de inte fortsätta att bo ihop i Afrikas inre, och Gud Fader beslutar att skilja dem åt. Zonga korsar oceanen och blir de vitas stamfar, Manicongo stannar i Afrika och är de svartas stamfar...

I sin studie om bilden av den vite mannen i den muntliga litteraturen kommer Veronika Görög-Karady fram till att vad afrikanerna säger om européerna i stor utsträckning avspeglar vad de vita kolonisatorerna säger själva: "Man saknar inte vittnesbörd om avsiktlig eller oavsiktlig överföring av europeiska begrepp om relationerna mellan vita och svarta, vilka härrör från den västerländska etnocentriciteten och präglats av den koloniala ideologin, vare sig det gäller de svartas och de vitas respektive egenskaper, den europeiska närvarons civilisatoriska eller pacificerande uppgifter eller vilken plats i det koloniala samhället som de båda gemenskaperna helst borde inta..."*

Hon hänсыftar på idéer som överförts av missionärerna, av skolorna och av de koloniala myndigheterna. Att en sådan genetisk myt kunnat komma till understryker kolonisatorens olyckliga och djupa inverkan på den koloniserade, som den skildrats av Albert Memmi i hans utmärkta *Portrait du colonisé précédé du Portrait du colonisateur* (1966).

Då afrikanska författare började skriva, ville de till att börja med skingra mystiken kring den vite mannen, hans etnocentricitet och hans rasism. De kände starkt behovet att reagera mot de västerländska stereotyperna. På detta

* *Op. cit.*, s. 646.

sätt har den afrikanska litteratur som skrivits på europeiska språk, både i Afrika och i Europa, omedelbart kommit att göra tjänst som motlitteratur, bestritt den privilegierade ställning som europén helt otvunget tillerkänt sig själv mitt ibland andra folk, förstört de myter som så länge bestämt européernas och afrikanernas beteende gentemot varandra. Ett välkänt exempel: Chinua Achebe som ville skriva *Things fall apart* för att rätta till det eurocentriska perspektiv på Afrika som Joyce Cary anlagt i *Mister Johnson*. Afrikanerna började inte se sig själva som svarta förrän efter att de vita trängt in. Sedan dess har de iakttagit utlänningarna, som i sin tur iakttagit dem. Från bägge sidor är reflexionerna om "ute-grupperna" partiska och, vilket kanske är mera överraskande, varandra lika i många hänseenden.

I litteraturen har europén ofta förlöjligat afrikanen, och i gengäld har denne ofta förhånat den vite. Utan att känna varandra har de ömsesidigt tillskrivit varandra nästan samma brister – de afrikanska romanerna bekräftar detta efter den europeiska koloniallitteraturen. Man fördömer skillnaderna: i stället för att vara som "de våra" är hyn, ögonen, håret olika och därmed främmande, barbariska. "Den andre" luktar illa, han liknar det ena eller andra djuret, än en gris, än en apa. "Den andre" är vrång, ohövlig, tjuvaktig, lättjefull, oförmögen till allting. Eftersom han inte är som vi, kan han inte vara människa. Sådant var det porträtt av den svarte som den vite mannen målat och som han fått igen som sitt eget porträtt i den afrikanska litteraturens spegel.*

I sin motlitteratur har de afrikanska författarna enligt egen uppgift avsiktligt använt de europeiska språken som "underbara vapen" – uttrycket är myntat av Aimé Césaire – för att bekämpa den västerländska myten om ras och hudfärg. *Négritude*-rörelsen fyllde denna funktion i det fransktalande Afrika redan före 1960. I dag finns en liknande rörelse i Sydafrika under namnet *Black Conscious-*

* En analys återfinnes i mitt arbete *Le Blanc vu d'Afrique*, Yaoundé (Kamerun), Editions CLE, 1973.

ness. Så länge en rasistisk eller kolonial situation påtvingas afrikaner av de vita, framkallar den med nödvändighet en fientlig reaktion mot de vita.

Författarna har gjort sig till sändebud för sina folk och tagit till uppgift att utrota de falska myterna. Européerna har haft och har ändå starkare behov av att göra sig av med en mytbildning som till slut lett till att de trodde på sina egna myter. De hade inte varit så intresserade för afrikanerna, de såg ofta bara det de ville se: stereotyperna i sin egen fantasi. I allmänhet kände afrikanerna européerna bättre än omvänt enligt det kända talesättet "den som tjänar känner den han tjänar". Men afrikanerna generaliserade också i så måtto som de betraktade den vite kolonialisten som urtypen av den vite.

Dagens afrikanska litteratur ger sig in på andra ämnen – den vite mannen och västerlandet spelar knappast längre någon roll. Sedan det afrikanska samhället fått nya maktgivare har författarna engagerat sig på annat sätt, och detta bringar dem inte sällan i konflikt med de politiska instanserna i sina hemländer. Så har det gått inte bara för Wole Soyinka, utan också för Kofi Awoonor. Färskaste exemplet är vår kollega Ngugi wa Thiong'o som satts i fängelse för sitt litterära engagemang. "Det som är omstörtande vid en viss tidpunkt", säger Mouralis, "kan snabbt upphöra att vara det eller utnyttjas... för att stärka den kulturella imperialismen." Nutida afrikanska författare kan kritisera den vite mannen och västerlandet utan någon som helst risk; tvärtom tilltalar detta myndigheterna, ty *detta skadar ingen*. Om dagens afrikanska litteratur på nytt är en motlitteratur, är den det genom sin kritik mot landets styresmän, genom sitt engagemang för ett bättre samhälle.

Europa har dock alljämt stort behov av en dosis afrikansk motlitteratur. Fastän Afrika förefaller bättre känt där och talrika vita turister besöker Afrika, visar det sig att de flesta av dem kommer endast för att få bekräftelse på den bild de i sina tidiga barnaår börjat omhulda beträffande djungeln, negrerna och djuren i den svarta världsdelen. Vid återkomsten till Europa tänker de sig

måhända att också skriva en vacker bok om Afrika, väl att märka det exotiska och turistiska Afrika . . . Och myten lever vidare, inte ens i det fördolda att döma av en stor del av pressen, masslitteraturen, fotoböckerna och de tecknade serier som säljs i tusental varenda dag. Som alltid slutar det med att de tankar som givits spridning av "eliten" i dess egen miljö slår rot även i andra befolkningslager, där de är mycket svåra att bekämpa. I denna kommersialiserade litteratur är hjälten fortfarande blond och blåögd – den vita övermänniskan förråder alltjämt ariska drag à la Gobineau. I hela denna litteratur spelar aldrig den så kallade "färgade" huvudrollen, på sin höjd är han den trogne tjänaren. Den färgade flickan kan däremot spela en viktigare roll: hon har privilegiet att inte endast tjäna hjälten, utan hon kan också älska! Hon kan alltså gifta sig med den vite och blonde hjälten. "Motsatsen inträffar dock aldrig", konstaterar Evelyne Sullerot, ingen färgad man rör vid en vit kvinna utan att det beivras. Han gör det för övrigt på ett "frånstötande" sätt. I detta mönster avtecknar sig den underliggande tanken om en dominerande och manlig ras (den vita) och dominerade och kvinnliga raser (svarta och gula). De sistnämnda har heder endast av sina blygsamma och undergivna kvinnor. Samtidigt en läxa för de vita kvinnorna, inte tillräckligt undergivna sin olycka och mannen . . . och en läxa för hela den färgade rasen som finner lycka och erkännande av sin värdighet om den först böjer sig och inser sin ovärdighet.*

Den industriellt producerade masslitteraturen ägnar sig alltså åt att bevara etnocentriciteten och rasismen i samhället.

Liksom myterna har slagit rot i litteraturen kan de också utrotas därifrån, under förutsättning att det finns författare som vill göra detta. Samtidigt gäller det att börja eller fortsätta lyssna på rösten från "den andre" och läsa hans (mot)litteratur. Nu för tiden är det Europa som har

* Evelyne Sullerot, i C. Buchet och P. de Comarmond (utg.), *Racisme et société*, Paris, Maspéro, 1969, s. 263.

största behovet av detta; blygsamheten är där alltjämt en egenskap lika underutvecklad som uppfattningen om sin egen kulturella relativitet. De mänskliga kulturernas växlande art är ett faktum, och kontakterna dem emellan kan endast berika världen. Ty, som Aimé Césaire påminner oss om i sin *Cahier d'un retour au pays natal*, "det är inte alls sant att människans arbete är slutfört, att vi inte har något att uträtta i världen. Människans arbete är tvärtom endast i sin början, det återstår för henne att övervinna varje kvarstående hinder för sin ivriga strävan, och ingen ras har monopol på skönhet, intelligens eller kraft."

Övers.: Sven Åhman